

7. Nosachova, T. P. (2011). *Compulsory education preschool children, obtaining forms, organization and content of work: collection of teaching materials*. Ternopil': Mandrivets (in Ukr.)
8. Ponimanska, T. I. (2006). *Preschool pedagogic*. Kyiv: Akademydav (in Ukr.)
9. Shvayka, L. A. (2009). *Experimental activities in the kindergarten*. Kharkiv: Osnova (in Ukr.)
10. Yagouпов, V. V. (2002). *Pedagogy*. Kyiv: Lybid' (in Ukr.)

**Abstract.** *Panchenko Oxana Olexandryvna. Forms of organization of experimental work with senior preschool children.*

**Introduction.** *An integral element in the education and training of preschool children is the use of experiments in the child's practical activities. Experimental work is the main form of familiarize the preschooler with the phenomena of nature, the beauty of flora and fauna, properties of objects that are studied. The main forms of experimental work are traditional and non-traditional classes, classes areas, meteorplayground, research areas, ecological paths and children's laboratories.*

**Purpose.** *The theoretical explanation of the forms of organization of experimental work with senior preschool children.*

**Results.** *To date, scientists have not sufficiently substantiated method of organizing experimental activities of preschoolers. Causes of imperfect development of this technique can be considered a scarcity of literature and lack of orientation of teachers on this activity. Accordingly, as a consequence, delayed the introduction of children's experimentation in the classroom with the environment.*

*Choosing the form of organization of experimental work for the acquaintance of the senior preschool children with nature, the caregiver must take into account the level of development of cognitive processes, mental and intellectual spheres of personality, to the needs of pupils, to consider the interests of children, ability to learn, work and govern their activities, abilities and potentials of each child and the level of formation of cognitive actions of preschoolers.*

**Originality.** *One of the main ways to familiarize preschoolers with the outside world is the research and experimental work in the classroom with the environment. The relevance of this work lies in the novelty of the study the research problem and the theoretical justification of the forms of organization of experimental work with children of senior preschool age in the preschool.*

**Key words:** *didactics; forms of training; experiment; research; experimental work; search and research; preschool age; preschool educational institution.*

*Одержано редакцією 21.11.2016  
Прийнято до публікації 28.11.2016*

УДК 378.147

**Проценко Ірина Іванівна,**  
Сумський державний педагогічний  
університет імені А. С. Макаренка, Україна

### **ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧИХ ДІАЛОГОВИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ЕВРИСТИЧНОЇ ДІАЛОГОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

**Анотація.** *Проаналізовано результати впровадження в навчальний процес дидактичної моделі формування професійно-творчих діалогових умінь. Виявлена позитивна динаміка раніше визначених нами професійно-творчих умінь – інтелектуальних, конструктивних, організаторсько-регулятивних і діалогічно-евристичних, якими студенти оволодівали під час евристичної діалогової взаємодії, що позитивно вплинули на якість створених майбутніми вчителями творчих освітніх продуктів. З'ясовано, що важливою дидактичною умовою в управлінні евристичною діяльністю студентів є організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії до особистісно значущої діяльності, паритетних стосунків суб'єктів під час навчання, взаємовідносин на основі смислових особистісних позицій.*

**Ключові слова:** професійно-творчі діалогові уміння; евристична діалогова взаємодія; творчий освітній продукт; діяльність студентів; особистісні позиції; інтелектуальні вміння; діалогічно-евристичні вміння; майбутні вчителі; якість створених продуктів.

**Постановка проблеми.** Процес підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у системі професійної освіти не може бути забезпечений виключно за допомогою знанневої парадигми. Так, завдання професійної підготовки майбутніх педагогів необхідно вирішувати в руслі компетентнісного підходу, який акцентує увагу на формуванні в майбутнього фахівця готовності до практичного застосування знань і вмінь в умовах вирішення реальних професійних завдань. Звернімо увагу на те, що програмою модернізації педагогічної освіти передбачено проведення комплексу заходів для посилення підготовки педагогічних кадрів, серед яких підкреслюється підвищення якості підготовки випускників до педагогічної діяльності в полікультурному середовищі, у той самий час значна частина майбутніх педагогів не володіють достатніми професійно-творчими діалоговими вміннями та не можуть застосовувати діалог для виявлення реальних знань учнів. У зв'язку з цим виникає необхідність підготовки майбутніх учителів до такої діяльності.

**Аналіз актуальних досліджень.** Підготовка до педагогічної професії визначає результати навчально-виховного процесу в школі. Цим пояснюється давній і глибокий інтерес до даної проблеми у вітчизняній педагогіці вищої школи. В основу дослідження професійно-педагогічної підготовки покладено теоретичні положення, що розроблені О. А. Абдуліною, А. М. Грабовим, М. Г. Кушковим, І. Я. Лернером, Н. В. Кузьміною, В. О. Сластьоніним, Ю. П. Сокольниковим. У сучасній науково-педагогічній літературі розглядаються питання, що присвячені формуванню творчої особистості студента (Т. Е. Герантія, Н. Б. Грицай, М. Б. Макаренко, О. А. Мамаєва, Ю. В. Мосейко, М. О. Лазарев). Творчі вміння професійної діяльності студентів стали предметом досліджень (О. М. Кириченко, О. І. Кочетов, О. Б. Кривonos, К. І. Приходченко, І. І. Проценко), що актуалізують завдання з діагностики сформованості професійно-творчих умінь професійної діяльності студентів гуманітарних дисциплін.

**Мета статті** полягає в аналізі результатів експериментальної роботи щодо сформованості професійно-творчих діалогових умінь на етапі рефлексивно-оцінної діяльності.

**Виклад основного матеріалу.** *Рефлексивно-діагностичний компонент* розробленої дидактичної моделі передбачав організацію рефлексивно-оцінної діяльності викладачів і студентів для виявлення змін у рівнях сформованості професійно-творчих умінь студентів та при необхідності внесення відповідних коректив в організацію евристично-діалогового навчання. Для вирішення цих завдань студентів ознайомили з методами самодіагностики і самоконтролю, що сприяли усвідомленню й оцінюванню власних дій, якостей, здібностей (аналіз і самоаналіз результатів діалогово-евристичної діяльності).

На заняттях цілеспрямовано конструювалися навчальні ситуації, що вимагали оцінювання, самооцінювання, формулювання власної думки, здійснення рефлексивних дій. Також студентам надавали можливість відстоювати власну позицію, заперечувати («Я вважаю, що...», «Не можу погодитися, оскільки...», «Доведіть правомірність Вашого погляду на...»). Зауважимо, що особливу увагу при реалізації цього компоненту розробленої в дослідженні дидактичної моделі застосування евристичного діалогу для формування професійно-творчих умінь майбутнього вчителя відводили оволодінню студентами *оцінно-коригувальними вміннями*.

Під час реалізації рефлексивно-діагностичного компоненту нашої моделі для студентів розробили відповідну до його завдань пам'ятку:

1. Діагностика – це не контроль, не оцінювання, а незамінне підґрунтя і контролю, і оцінювання. Це вимірювання твоїх досягнень у конкретній роботі, без

якого не можна виявити свій поступ в оволодінні знаннями й уміннями, неможливо помітити й виправити допущені помилки.

2. Діагностика – не тільки потрібна, але й приємна робота, оскільки вона швидко й надійно відкриває таємницю твоїх можливостей і резерви невикористаних сил.

3. Щоб оволодіти діагностичними операціями, важливо зрозуміти, осмислити і завжди мати під рукою показники і критерії якісного виконання певного виду самостійної роботи – твору, проекту, професійної задачі, лабораторної роботи тощо.

4. Використовуй розроблені діагностичні інструментарії на кожному з етапів виконання самостійної праці: при встановленні мети і завдань роботи, у послідовному розв'язанні виявлених суперечностей, поточному аналізі створених продуктів, під час підсумкового осмислення завершеної роботи.

5. Застосовуй різні методи діагностики: співставлення зробленого з визначеними критеріями якості, перевірку послідовності пошукових кроків і достатність аргументації висунутих положень, виявлення фактичних помилок у змісті й оформленні роботи, у мовленнєвому, граматичному, стилістичному складниках створеного продукту.

6. Постарайся поступово запам'ятати основні показники і критерії якості важливих для тебе видів самостійної праці. Це знадобиться не тільки нині, а й у майбутньому професійному житті.

7. Не соромся порівняти свої думки щодо якості твого творчого продукту з думкою товариша чи викладача. Уважно прислухайся до їх пропозицій та оцінок, це прискорить твоє професійне зростання.

Для вирішення поставлених завдань із реалізації рефлексивно-діагностичного компоненту проведено практичне заняття дослідницького характеру «Діагностика творчої діяльності учнів» з метою поглиблення вже здобутих при вивченні інших дисциплін понять «критерії», «показники», більш детального вивчення основних вимог і характеристик творчих продуктів.

Робота з підготовки студентів до вироблення вміння діагностувати творчий продукт включала декілька етапів у процесі спільної діяльності викладача і студентів: а) освоєння основних понять теми «діагностика», «критерії», «показники», «рівні»; б) діагностичний аналіз зразкових продуктів із метою освоєння вмінь діагностики й оцінювання; в) у процесі активної діалогової взаємодії залучення студентів до конструювання критеріїв і показників успішного формування творчих умінь у процесі створення освітнього продукту; г) створення й діагностика власного освітнього продукту з орієнтацією на вміння діагностичного характеру; д) оцінювання експертами творчого продукту; ж) корекція й удосконалення створеного освітнього продукту. Усі ці етапи були спрямовані на формування оцінно-коригувальних умінь майбутніх учителів – робити висновки, підводити підсумки діалогу, аналізувати результат спільної бесіди, оцінювати власні пізнавальні можливості в діалозі, коригувати і вдосконалювати створені продукти пізнавально-творчої (евристичної) діяльності.

Викладач повідомив студентам мету, завдання, зміст практичної роботи. У процесі викладу матеріалу студентам ставили запитання такого змісту: «Які найважливіші вміння потрібні для самооцінювання створеного продукту?», «У чому полягає сутність понять «критерії», «рівні», «показники»?», «За якими критеріями доцільно оцінювати творчий продукт?», «Яким чином можна буде підвищити рівень створення освітнього продукту?».

Увага викладача була сконцентрована на дискусії, яка виникла на початку практичного заняття. Деякі студенти зазначили, що на їхню думку, потрібно оволодіти вміннями самостійно робити ґрунтовні висновки й узагальнення, виявляти і презентувати шляхи самовдосконалення й доопрацювання продукту. Відповідаючи на

запитання, яким чином вони робитимуть діагностику свого продукту, більшість студентів звернули увагу на те, що вже на початку створення продукту вони будуть виходити з критеріїв, які було визначено під час заняття.

Викладач звернув увагу і додатково повідомив, що на відміну від традиційного контроль і оцінювання повинні забезпечуватися детальним, вичерпним і одночасно зрозумілим діагностичним інструментарієм для оцінювання створеного продукту відповідно до визначених критеріїв і показників, а також інтеграцією індивідуальної та експертної діагностики, організацією прогностичної та корекційної діяльності.

Кожна творча підгрупа на основі самостійного опрацювання додаткової наукової літератури (підручників, посібників, авторефератів) дійшла до висновку, що сутність педагогічної діагностики обумовлена новими психолого-педагогічними підходами до основних її функцій. Педагогічна діагностика – це діяльність, що спрямована на вивчення й розпізнавання стану об'єктів і суб'єктів навчання. Студенти зазначали, що діагностичні вміння проявляються у здатності особистості до осмислення, глибокого наукового проникнення у зміст роботи та її переформулювання, власної трансформації, наукового узагальнення знань і вмінь та їх творчого використання при об'єктивному розв'язанні проблеми, яка висвітлюється у творчому продукті. На підставі вивчення авторефератів було з'ясовано, чому в наукових дослідженнях учені виділяють різні рівні сформованості тієї чи тієї якості особистості, пропонують різну їх градацію.

Викладач також підкреслив, що будь-яке інноваційне навчання, у тому числі евристично-діалогове, вимагає нової вдосконаленої наукової термінології.

Діагностичний інструментарій конкретизувався стосовно певного виду професійно-творчої роботи студентів і являв собою достатній опис *рівнів* досягнень, відповідних їм змістових *показників* і *критеріїв*. Критерії розкривали якість показників досягнень на високому, достатньому, посередньому чи початковому рівнях в освоєнні наукових знань студентами, що продемонстровані при виконанні самостійної роботи. Для того, щоб діагностична процедура вимірювання досягнень була доступна не тільки викладачам, але й студентам, діагностичний інструментарій, тобто конкретні для вимірювання рівні, показники і критерії досягнень у певному виді самостійної роботи, способи виявлення причин помилок і недоліків визначалися та обговорювалися у процесі спільної творчої взаємодії викладачів і студентів. Суб'єкти навчального процесу прийшли до беззаперечного висновку, що саме наявність такої взаємодії гарантує свідоме, прозоре, зрозуміле і вирішальне підґрунтя для подальших успішних діагностичних дій.

У процесі самостійної діагностики студентами творчих продуктів її *об'єктивність* забезпечувалася: однаковими для всіх вимогами до творчого доробку, що відображені в рівнях, змістових показниках та їх критеріях якості; участю в евристичному діалозі, що спрямований на обмін думками, на зіставлення різних поглядів науковців, на порівняльний аналіз; однаковими умовами за обсягом, складністю; участю в діагностично-оціночній роботі незалежних експертів із числа викладачів ВНЗ і студентів-відмінників з інших груп.

*Надійність* (точність, реабільність) діагностики створеного продукту забезпечувалася виявленням на експертному рівні необхідних і достатніх інваріантних показників будь-якого реферату (бачення наукової проблеми, уміння самостійної інтерпретації наукових положень, наявність логічного плану, виразної презентації, послідовності і повноти змісту, уміння знайти шляхи подальшого вдосконалення, обґрунтованість висновків); коректністю й докладністю діагностичного інструментарію.

Як відомо (К. Інгенкамп, І. П. Підласий та інші), педагогічна діагностика вимагає забезпечення *валідності* (*достовірності*) вимірювання. Достовірність вимірювання має забезпечуватися тим, що всі визначені критерії повинні охоплювати найважливіші змістові компоненти продукту. Так, із позицій валідності змісту,

застосовані критерії були спрямовані на виявлення вмінь студентів лаконічно визначати, описувати й узагальнювати переважно теоретичні ідеї, знаходити факти, що підтверджують чи спростовують наукові положення, зіставляти різні концепції одного явища. Згідно з вимогами до валідності досягнутих результатів, діагностика рефератів включала зіставлення самооцінки, взаємооцінки та оцінки експертів.

Студенти зазначили, що для успішного створення продукту, їм потрібно на високому рівні володіти діагностичним інструментарієм, тому вони запропонували першим показником представити саме це вміння – володіння діагностичним інструментарієм. Воно, підкреслили майбутні вчителі, допоможе їм здійснювати оцінювання й самооцінювання продукту шляхи його самовдосконалення. У процесі дискусії викладач разом зі студентами визначили основні критерії й показники, склали відповідну таблицю.

Зазначимо, що обговорення проводилося з урахуванням показників і критеріїв наукової доповіді, що розроблені на кафедрі педагогічної творчості й освітніх технологій Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, які неодноразово обговорювалися, удосконалювалися і пройшли апробацію.

Наступним етапом пізнавально-творчої роботи було застосування системи показників і критеріїв творчого продукту. Викладач запропонував майбутнім педагогам продемонструвати засвоєні знання на прикладі доповіді, яка створена їхнім однокурсником і таким чином визначити стартовий рівень своєї майстерності. Після проведеного діагностування викладач і студенти дійшли до висновку, що лише декілька студентів створили продукти на достатньому рівні. У процесі роботи в інтерактивних підгрупах майбутні вчителі почали обговорювати питання, на які в них не було однозначної відповіді: «Чому створені продукти мають низький (початковий) рівень? Яким чином можна вдосконалити їх?», «Яким чином можна забезпечити необхідним діагностичним інструментарієм, одночасно доступним і значущим для майбутніх педагогів об'єктивного та досконало створеного освітнього продукту?». Представник першої підгрупи наголосив на тому, що під час самостійного створення творчого продукту вони не володіли діагностичним інструментарієм. Друга група зазначила, що впродовж створення продукту в них самих виникла велика кількість проблемних запитань, відповіді на які вони не знали, зокрема такі: «Яку проблему можна висвітлити?», «Які думки з цієї проблеми виникають в одногрупників і викладача?», «У чому полягають суперечності між думками науковців щодо означеної проблеми?», «Як пункти плану взаємопов'язані з проблемою та між собою?», «Чи можна вважати висновки обґрунтованими?». Викладач вислухав думки кожної підгрупи і наголосив, що лише у процесі діалогової взаємодії можна віднайти істинні відповіді на запитання впродовж усього процесу створення освітнього продукту.

Після вибору і формулюванням кожним студентом теми освітнього продукту викладач коректно звернув увагу на те, що на основні критеріїв обраного продукту та критеріїв оцінювання рівнів оволодіння евристично-діалоговими вміннями у процесі створення серії евристичних запитань і презентації освітнього продукту буде проведене оцінювання відповідно до високого, достатнього, середнього чи початкового рівнів.

Під час підготовки рецензій викладач навчав студентів виділяти головне, дотримуватися визначених критеріїв, нового бачення на проблему, використання наукової інформації, визначати роль цього продукту для підготовки високоякісних фахівців обраного профілю. Ці вміння необхідні для подальшого професійного розвитку студентів, подальшого вдосконалення професійно-творчих умінь і самореалізації.

Під час реалізації *рефлексивно-діагностичного компонента розробленої дидактичної моделі* було запроваджено форми і методи навчання, які спонукали студентів до самоаналізу, адекватного самооцінювання щодо сформованості в них

професійно-творчих умінь. Було застосовано такі методи, як рефлексивно-ділова гра з використанням евристичного діалогу, проблемно-рефлексивний полілог, рефлексивна інверсія, рефлексивний тренінг.

Рефлексивно-ділові ігри були організовані з метою формування у студентів навичок професійного спілкування, готовності до розв'язування проблемних ситуацій, підвищення рівня знань і вмінь планувати, аналізувати та приймати рішення у процесі евристично-діалогової взаємодії. Проведення рефлексивно-ділових ігор передбачало вирішення таких завдань: 1) закріплення знань із теоретичних і методичних основ евристичного навчання; 2) вироблення вмінь конкретизувати і чітко формулювати дидактичні цілі, створювати проблемні ситуації та аналізувати можливі варіанти усунення проблеми на основі евристично-діалогової взаємодії; 3) навчання студентів обґрунтуванню можливих альтернатив при аргументуванні власної думки за допомогою евристичних прийомів.

Розкриємо алгоритм проведення рефлексивно-ділових ігор:

1. Студенти об'єднуються у групи по п'ять осіб або в дві команди. Гра розпочинається з оголошення викладачем спільної для всіх груп або команд мети і запису її на дошці, визначення ліміту часу на підготовку виступу.

2. Підготовка групами або командами рішення завдання та його презентація у формі рольової гри з використанням короткого евристичного діалогу. Розподілення ролей (учитель, учні) забезпечує залучення всіх студентів у роботу, стимулює їхню творчу активність.

3. Після завершення презентацій студенти аналізують виступи. Потім проводиться змагання між підгрупами. Кожна підгрупа формулює дидактичну ситуацію для свого опонента, на рішення якої відводиться 3 хвилини.

4. Викладач підводить підсумки, узагальнює всі рішення і робить висновок.

Метою проведення проблемно-рефлексивного полілогу було формування вмінь творчого осмислення дидактичних проблем, які можуть виникнути під час евристично-діалогового навчання, прийняття педагогічно доцільних рішень. Організація проблемно-рефлексивного полілогу включала такі етапи: 1) постановка педагогічних проблем, визначення різних аспектів проблеми кожним з учасників; 2) висунення ідей щодо розв'язування означених проблем; 3) колективне обговорення, пошук правильних рішень.

Доцільність використання проблемно-рефлексивного полілогу полягала в тому, що його застосування дало можливість задіяти не лише найбільш активних і підготовлених до розв'язання проблем студентів, але й менш обізнаних і творчих. Через «заборону» на повторення кожним учасником досягався ефект максимального осмислення альтернативних рішень.

У процесі рефлексивного тренінгу «Моя професіограма» студенти здійснювали аналіз професійних характеристик, особистісних професійно-творчих умінь, що необхідні вчителю гуманітарного профілю для ефективного здійснення професійної діяльності, та самоаналіз виокремлених умінь.

Проведення рефлексивного тренінгу здійснювалося в декілька етапів:

- на підготовчому етапі студенти готували доповідь тривалістю до 10 хвилин, що розрахована на розгляд одного з аспектів проблеми. Доповідь містила відповіді на такі запитання: «Сутність предмету», «Основні поняття», «Емоційне оцінювання»;
- перший етап – виступи учасників. Після доповіді кожному зі студентів ставилися запитання на розуміння;
- другий етап – висловлювання студентами свого ставлення щодо почутого з двох позицій: 1) відзначення цікавих моментів доповіді; 2) визначення позитивних і негативних сторін доповіді, з використання формулювань «Я б на його місці ...»;
- третій етап – відповіді доповідача на запитання й висловлені позиції учасників;

– четвертий етап – це безпосереднє проведення рефлексивного тренінгу, в процесі якого студенти здійснювали самоаналіз за визначеними професійними характеристиками на рівнях: власних уявлень про себе, про інших учасників, власних уявлень про уявлення інших учасників.

На рефлексивному тренінгу були розглянуті такі теми: «Евристичний діалог як засіб формування творчих умінь майбутнього вчителя», «Професійно-творчі вміння вчителя та їх роль у розвитку творчого потенціалу школярів», «Евристично-діалогова компетентність учителя», «Характеристика евристичного мислення вчителя гуманітарних дисциплін».

**Висновки та перспективи подальших розвідок.** Проведення рефлексивного тренінгу «Моя професіограма» сприяло самопізнанню студентів, навчило адекватно реагувати на погляди інших, дізнаватися про них, виходячи з їхніх запитань і міркувань, робити висновки про ставлення до себе.

Реалізацію рефлексивно-діагностичного компонента також здійснювали під час проходження студентами *всіх видів педагогічної практики* (пропедевтичної – II-III курс, професійно-педагогічної – IV-V курс), що давало студентам можливість випробувати й оцінювати власні професійно-творчі вміння, евристично-діалогову компетентність, визначати і коригувати свої професійно-творчі вміння в реальному процесі навчання школярів. При цьому, з огляду на предмет нашого дослідження, особливу увагу студенти звертали на евристично-діалогові вміння.

Після закінчення практики на факультетах відбулася презентація фрагментів уроків, у яких майбутні вчителі демонстрували методичні прийоми організації навчання за допомогою евристичного діалогу. Обговорення звітів про проходження педагогічної практики відбувалося на засіданнях круглого столу, метою якого було узагальнення та обмін досвідом, його систематизація.

#### Список використаної літератури

1. Андреев В. И. Эвристика для творческого саморазвития : учебное пособие / В. И. Андреев – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1994. – 247 с.
2. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід : метод. посіб. / уклад. : О. Пометун, Л. Пироженко. – Київ : АПН, 2002. – 136 с.
3. Кондратюк О. М. Використання діалогу у навчанні (історичний аспект) / О. М. Кондратюк // Педагогічна освіта : Теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. – Київ : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2006. – № 6. – С. 155–160.
4. Король А. Д. Диалог в образовании : эвристический аспект : научное издание / А. Д. Король. – Москва : ЦДО «Эйдос» ; Иваново : Издательский центр «Юнона», 2009. – 260 с.
5. Король А. Эвристический диалог как основа творческой самореализации младшего школьника / А. Король // Начальная школа. – 2008. – № 8. – С. 17–23.
6. Кривонос О. Б. Формування професійно-творчих умінь студентів медичних коледжів у навчальній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 «Теорія навчання» / О. Б. Кривонос. – Харків, 2009. – 20 с.
7. Лазарев М. О. Интеграция эвристического та модульного навчання у формуванні творчої особистості педагога / М. О. Лазарев // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. Сер. 16. Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – Київ, 2005. – Вип. 3 (13). – 290 с.
8. Лазарев М. О. Основи педагогічної творчості : навч. посіб. [для пед. ін-тів] / М. О. Лазарев. – Суми : ВВП «Мрія – Г» ЛТД, 2016. – 212 с.
9. Проценко І. І. Мотиваційне забезпечення формування у студентів діалогічних професійно-творчих умінь / І. І. Проценко // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки». – Полтава, 2012. – Вип. 10. – С. 242–247.
10. Проценко І. І. Змістові компоненти формування професійно-творчих умінь у процесі евристичного діалогу : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю [«Професійно-творча самореалізація педагога в умовах інноваційної освіти»], (м. Суми, 25-26 жовтня 2012 року) / Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка. – Суми : Видавництво СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2012. – С. 56.

11. Проценко І. І. Діагностичний підхід до оцінки ефективності формування професійно-творчих умінь студентів у процесі евристичної діалогової взаємодії / І. І. Проценко // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2012. – С. 119–132.
12. Хуторской А. В. Современная дидактика : учебник для вузов / А. В. Хуторской. – Санкт-Петербург : Питер, 2001. – 544 с.
13. Хуторской А. В. Эвристическое обучение : теория, методология, практика / А. В. Хуторской. – Москва : Междунар. пед. акад., 1998. – 266 с.
14. Buber, M. (1972). *Between Man and Man*. New York: Macmillan

#### References

1. Andreev, V. I. (1994). Heuristic for creative independent development : train aid. Kazan': Publishing House of the Kazan University (in Russ.)
2. Interactive technologies of studies: are a theory, practice, experience: method. посіб. / compiler: Pometun, O. & Pirozenko, L. (2002). Kyiv: Academy of Pedagogical Sciences (in Ukr.)
3. Kondratuk, O. M. (2006). The use of dialogue is in studies (historical aspect). *Pedagogichna osvita: Teoriya i praktika. Psihologiya. Pedagogika. (Pedagogical education : is Theory and practice. Psychology. Pedagogics: collection of scientific works)*, 6, 155–160 (in Ukr.)
4. Kotol', A. D. (2009). A dialogue is in education: heuristic aspect : scientific edition. Moscow; Ivanovo: Publishing center «Yunona» (in Russ.)
5. Kotol', A. (2008). Heuristic dialogue as basis of creative self-realization of junior schoolboy. *Nachal'naya shkola. (Premiere school)*, 8, 17–23 (in Russ.)
6. Krivoonos, O. B. (2009). Forming of professionally-creative abilities of students of medical colleges is in educational activity: abstract of thesis of dissertation ... PhD: 13.00.09 «Theory of studies». Kharkiv (in Ukr.)
7. Lazarev, M. O. (2005). Integration of heuristic and module studies is in forming of creative personality of teacher. *Naukovyi chasopis Nazhional'nogo pedagogichnogo universytetu immeni M.P. Dragomanova. (Scientific magazine of the National pedagogical university of the name of M.II. Dragomanov. Series 16. Creative personality of teacher: of problem of theory and practice: collection of scientific works)*, 3 (13), 290 (in Ukr.)
8. Lazarev, M. O. (2016). Bases of pedagogical creative: train aid. [for pedagogical institutes]. Sumy: VVP «Mryia – G» LTD (in Ukr.)
9. Protsenko, I. I. (2012). Мотиваційне забезпечення формування у студентів діалогічних професійно-творчих умінь. *Vitoky pedagogichnooyi maysternosty. (Sources of pedagogical mastery: collection of scientific works of Poltava national pedagogical university of the name V. G. Korolenko. Series are «Pedagogical sciences»)*, 10, 242–247 (in Ukr.)
10. Protsenko, I. I. (2012). Semantic components of forming of professionally-creative abilities in the process of heuristic dialogue: materials of the All Ukrainian research and practice conference on international participation [«Professionally-creative self-realization of teacher is in the conditions of innovative education»], (Sumy, 25-26 oct. 2012). Sumy: Publishing house is the Sumy State Pedagogical University the name of A.S. Makarenko (in Ukr.)
11. Protsenko, I. I. (2012). The diagnostic going is near the estimation of efficiency of forming of professionally-creative abilities of students in the process of heuristic dialogue co-operation. *Pedagogichny nauky: teoriya, istoriya, innovazhyiny tehnologiyi (Pedagogical sciences: are a theory, history, innovative technologies)*, 119–132 (in Ukr.)
12. Hutorskoy, A. V. (2001). *Modern didactics : textbook for institutions of higher learning*. Saint Petersburg: Pyter (in Russ.)
13. Hutorskoy, A. V. (1998). *The heuristic educating: is a theory, methodology, practice*. Moscow: International pedagogical academy (in Russ.)
14. Buber, M. (1972). *Between Man and Man*. New York: Macmillan (in Engl.)

**Abstract.** *Protsenko Irina Ivanivna. Analysis of the results of experimental studies of formation of professionally-box creative skills of students of humanities in the process of heuristic dialogue interaction.*

**Introduction.** *The article analyzes the results of introduction in educational process of didactic models of formation of professional-creative dialog skills. Revealed positive dynamics previously identified by us professionally-creative abilities – intellectual, structural, organizational-regulative and dialogical heuristic, which students acquire during heuristic dialogue interaction that had a positive impact on the quality created by future teachers of creative educational products. Found that important didactic condition in the management of heuristic activity of students is the organization of subject-subject interaction in the heuristic dialogue interaction to a personal important activity, equal relations of the subjects during the study, relationships based on personal semantic positions.*

*The purpose of this article is to analyze the results of experimental work on formation of professional and creative skills of dialogue at the stage of reflective and evaluative activity.*



**Results.** *The effectiveness of the heuristic dialogue, we were able for the various components specified in the model. Thus, the level of absorption the material was determined by appraisal, disclosed in a student created a meaningful product through a series of questions basic concepts of the topic, learning (tests, assignments), fluency issues, is it clear to the students the practical application of knowledge in a particular pedagogical situation and prospects affected by the problem. Comparing the data of the ascertaining and control stages of the experiment, we analyzed the growth dynamics of individual groups professionally-creative abilities of future teachers humanitarian disciplines.*

**Originality.** *First of all, given the specificity of the developed model (its purpose, content), we were interested in the dynamics dialog-heuristic abilities of students. Remembering that all the skills are manifested in the activity, specified skills, primarily the skill to put the heuristic questions, we pay special attention during the experiment was studied and evaluated this indicator.*

**Conclusion.** *Therefore, an important step of the conducted research was to identify quality improvements of interrogative skills activities in the creation educational product for humanitarian disciplines. In the experimental groups the students during the study of course showed a high and sufficient levels in the process of creating a number the heuristic cognitive issues and purposefully mastered the essential methods of heuristic dialogue.*

**Keywords:** *vocational dialog creative abilities; heuristic dialog interaction; creative educational product; student activities; personal position; intellectual skills; deloge-heuristic skills; future teachers; the quality of the products created.*

*Одержано редакцією 08.11.2016  
Прийнято до публікації 15.11.2016*

УДК 371.217.44

**Rysina Mariya Yefimovna,**  
associate Professor of the chair of management of  
education and professional training, Sumy State  
Teachers' Training University named after  
A. S. Makarenko, Ukraine

**Martynenko Yelena Viktorovna,**  
the candidate of physics-mathematics sciences,  
associate Professor of the chair of mathematics,  
Sumy State Teachers' Training University  
named after A. S. Makarenko, Ukraine

## **ROLE OF INTERNATIONAL EDUCATIONAL LINKS IN THE FORMATION OF WORLD HIGHER EDUCATION SYSTEM**

**Анотація.** *Обґрунтовано роль міжнародних освітніх зв'язків у розбудові світової системи вищої освіти. Виділено основні тенденції в галузі сучасної міжнародної освіти та окреслено особливості їх розвитку. Розглянуто основні завдання міжнародного співробітництва, досліджено різні його форми. Виокремлено найбільш вагомні фонди міжнародного співробітництва та програми студентського обміну, зазначено їх цілі, підкреслено пріоритетні напрями діяльності в світі і, зокрема, в Україні.*

**Ключові слова.** *міжнародне співробітництво; освітні зв'язки; освітні фонди; програми обміну студентів; мобільність; стипендіальні програми; освітні заклади; партнери; інтернаціоналізація.*

**Introduction.** Higher education is one of the fundamental factors that plays an increasingly important role in the modern world and defines the framework of mankind economic and social progress as a whole and as individual states and peoples. The welfare of